

**Doktori (Ph.D.) értekezés
tézisei**

**Veszprémi Egyetem
Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar
Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola**

Iskolavezető:
Dr. Major Iván
egyetemi tanár
a MTA doktora

Témavezető:
Dr. Pupos Tibor
egyetemi tanár
közgazdaságtudományok
kandidátusa

**Agrárvállalkozások finanszírozási sajátosságai,
pénzügyi- tervezési módszerek fejlesztése**

Írta:
Túróczy Imre

**Keszthely
2003.**

Tartalomjegyzék:

Tartalomjegyzék:	2
1. A kutatás előzményei, célkitűzései	3
2. Anyag és módszer	6
A kutatási munka megbontása	6
A kutatási munka módszere	6
A kutatás adatbázisai és forrásai	8
A kutatás hipotézisei	8
A kutatási munka célja, várható eredményei	9
Az adatok gyűjtésének módszerei a kérdőíves feldolgozás során	9
A kérdőív adatainak csoportosítása	10
Hipotézisek vizsgálata	11
3. A kutatás eredményei	11
A kutatás eredménye a vállalkozásvezetők szakképzettségére vonatkozóan	11
A kutatás eredménye a vállalkozások tervezési gyakorlatára vonatkozóan	13
A vizsgálat eredménye egy magyar bank és az általam készített egyszerűsített üzleti terv minősítéséről	15
Az üzleti tervnek és a hitelezési korlát számítási módszerének használhatósági vizsgálata	19
4. Javaslat az eredmények felhasználására	21
5. A szerző szakterülethez kapcsolódó publikációi	21

1. A kutatás előzményei, célkitűzései

Magyarországon békés társadalmi, politikai rendszerváltás kezdődött és valósult meg a XX. század utolsó évtizedében. Ez természetesen a gazdaság szerkezetében, a tulajdonviszonyokban is jelentős átalakulást idézett elő. A többi nemzetgazdasági ághoz hasonlóan a mezőgazdaságban is megvalósult a magánosítás, amely sokszorosára növelte a gazdálkodó szervezetek számát.

Nagyon sok termelő próbál egyéni gazdálkodóként, vagy kisebb társaság tagjaként termelni. Félő azonban, hogy ezek a kisgazdaságok a termelés-, a gazdálkodás szervezésére, a pénzgazdálkodásra nem készültek fel kellően. Ezeket a gazdaságokat fenyegető veszélyek közül a két legjelentősebbet emelem ki. Az egyik kockázati tényező az üzemméretből fakadó kiszolgáltatottság és alacsony hatékonyság, a másik a szakemberhiány, az alacsony képzettségű vezetők magas aránya.

Tény, hogy a magyar mezőgazdaságban nagy arányt képviselnek a kisgazdaságok. A működő vállalkozások foglalkoztatottak száma alapján számított megoszlását az 1. számú táblázat tartalmazza.

1. sz. táblázat

A működő mezőgazdasági vállalkozások megoszlása a foglalkoztatottak száma szerint Magyarországon

Megnevezés	1999.		2000.		2001.	
	Száma db	Részesedés %	Száma db	Részesedés %	Száma db	Részesedés %
500 fő és annál több	28	0,08	28	0,07	23	0,06
250-499 fő	46	0,13	48	0,12	44	0,12
50-249 fő	759	2,11	763	1,95	663	1,76
20-49 fő	802	2,24	817	2,09	858	2,27
10-19 fő	753	2,10	777	1,98	774	2,05
1-9 fő	8.349	23,27	9.023	23,04	9.464	25,13
0 fő és ismeretlen létszámú kisservezet	25.141	70,07	27.704	70,75	25.835	68,72
Összesen	35.878	100,00	39.160	100,00	37.661	100,00

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv, (1999.) 377. oldal KSH Budapest

Magyar statisztikai évkönyv, (2000.) 377. oldal KSH Budapest

Magyar statisztikai évkönyv, (2001.) 372. oldal KSH Budapest

A táblázat adatai alapján megfigyelhető, hogy a 10 főnél kevesebb személyt foglalkoztató, és az alkalmazottak nélküli gazdaságok száma és aránya meghatáro-

zó. Igaz, hogy a termelésből számított részesedésük ennél lényegesen kisebb. A gazdálkodók nagyság szerinti összetételéről reális képet mutat az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet tesztüzemi adatbázison alapuló felmérése. A csoportosítás – az Európai Unióban alkalmazott – standard fedezeti hozzájárulás alapján történt. A besorolás alapelve az, hogy az üzemméretet hosszútávon a kitermelt és a vállalkozásban hasznosítható jövedelem nagysága határozza meg. A gazdaságok számát és megoszlását a 2. számú táblázat jelzi.

2. sz. táblázat

**A magyar mezőgazdasági gazdálkodók megoszlása
standard fedezeti hozzájárulás alapján 2001. évben**

Kategória	Társas vállalkozások		Egyéni vállalkozások		Összesen	
	száma db	részesedése %	száma db	részesedése %	száma db	részesedése %
2.	7	1,9	253	18,2	260	14,8
3.	7	1,9	182	13,1	189	10,8
4.	8	2,1	159	11,5	167	9,5
5.	14	3,8	217	15,7	231	13,1
6.	10	2,7	153	11,0	163	9,3
7.	51	13,8	303	21,8	354	20,2
8.	65	17,6	114	8,2	179	10,2
9.	75	20,3	7	0,5	82	4,6
10	132	35,9	-	-	132	7,5
Összesen:	369	100	1388	100	1751	100

Forrás: Fogarasi (2003) AKII eddig nem publikált belső kutatási anyag

Az adatok egyéni gazdálkodók esetében az alacsonyabb kategóriák nagyobb arányát mutatják. Társas vállalkozások esetében magasabb standard fedezeti hozzájárulás kitermelése jellemző.

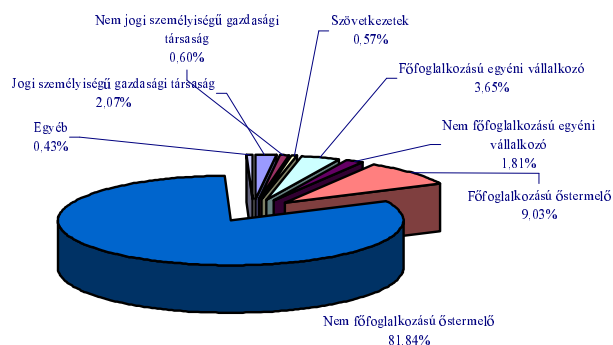
Az agrárágazat egyik legfontosabb kérdése, hogy az uniós csatlakozás után életképesek lesznek-e a magyar vállalkozások? Egy erről készült felmérés szerint a jelenlegi helyzet ebben a vonatkozásban is figyelmet érdemel. Abban az esetben, ha azt a gazdaságot tekintjük életképesnek, amely éves szinten három millió fo-

rint fedezeti összeget termel, akkor az egyéni gazdaságoknak 6,1 %-a, a társas vállalkozásoknak 78,7 %-a felel meg a követelményeknek. (Dorgai, 2003.)

A kutatás célcsoportja a főfoglalkozású őstermelők, nem főfoglalkozású egyéni vállalkozók és főfoglalkozású egyéni vállalkozókban határozható meg. Ez a teljes gazdálkodói körnek 14,5 %-át teszi ki. Természetesen a munka eredményeként keletkező eljárásokat a gazdasági társaságok és szövetkezetek közé sorolható kisüzemek is hasznosítani tudják. A gazdálkodók megoszlását az 1. számú ábra teszi szemléletessé.

1.számú ábra

A mezőgazdasági- vad- erdőgazdasági és halászati gazdálkodók megoszlása

Forrás: Kovács 2000.

A leírtak igazolják, hogy az EU-hoz történő csatlakozás előtt a mezőgazdaság még mindig elaprózottnak és életképeségi vizsgálatok alapján veszélyeztetettnek tekinthető. Ebben a helyzetben kiemelt szerepet kap a tervezés és a szakértelem. Munkám során a 10 főnél kevesebb személyt foglalkoztató illetve az alkalmazott nélküli gazdálkodók körében végeztem felmérést. A kérdőívek a tervezési szokásokra, a szakképzettségre kérdeztek rá, valamint a magyar bankok által alkalmazott és az általam összeállított üzleti terv véleményezésére vonatkoztak. A munkám másik részében összeállítottam egy egyszerűsített kalkulációs sémát a vállalkozások hitel teherbíró képességének vizsgálatára. Ezt a modellt szintén teszteltem.

Munkám célkitűzései az alábbiakban foglalhatók össze:

- a.) Kidolgozni egy olyan üzleti terv sémát, amely a jelenlegi tervezési eljárásnál egyszerűbb, ezért elkészítése nem igényel felsőfokú szakmai ismereteket.
- b.) Megvizsgálni azon hipotézist, amely szerint az egyszerűsített módszerre igény van a magyar mezőgazdasági kisvállalkozások körében.
- c.) Felmérni a kidolgozott módszer, tervezési eljárás kisvállalkozások által történő fogadtatását.
- d.) Az új módszer használhatóságának tesztelése egy mezőgazdasági szakközépiskola diákjaival, gyakorló agrárszakemberekkel és pénzügyintézetek munkatársaival.
- e.) A vállalkozások hitelfelvételi korlátjának meghatározására alkalmas egyszerű számítási módszer összeállítása és annak gazdálkodók és banki szakemberek által történő véleményeztetése.

2. Anyag és módszer

A kutatási munka megbontása

- I. Egy pénzügyi számítási módszert dolgoztam ki a szakirodalomban ismert képletek segítségével. Az összeállított számítási módozat a vállalkozások hitelfelvételi korlátjának meghatározására szolgál. Az előzetesen ismertetett módszerrel kapcsolatban konzultációt folytattam mezőgazdasági kistermelőkkel, falugazdászokkal és pénzügyintézeti szakemberekkel. A megbeszélés során véleményüket kértem a számítási modell alkalmazhatóságáról és hasznosságáról.
- II. Kérdőíves felmérést végeztem, amely a vezetők szakképzettségére, tervezési szokásokra és két üzleti terv bonyolultságára és tartalmasságára irányuló kérdéseket foglalt magába.

A kutatási munka módszere

Az értekezés alapjául szolgáló kutatási munka négy szakaszban zajlott:

- a) Adatbázisok, szakirodalom feldolgozása: Ennek keretében a magyar nemzetgazdaság főbb mutatóit ismertem meg, különös tekintettel az agrárgazdaság jelenlegi helyzetére.
- b) A fennálló helyzet elemzése, értékelése: A fennálló helyzet elemzéséhez háromszáz darab kérdőív kitöltését végeztük el különböző méretű

vállalkozások esetében azzal a megkötéssel, hogy azok 10 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztatnak. Az értékelés során igyekeztem képet, választ kapni a kutatás hipotéziseire, a felvetett problémákra. A helyzet elemzése, a kérdőívek feldolgozása során statisztikai módszereket alkalmaztam. A következtetések levonása előtt meggyőződtem a minta megbízhatóságáról, arról, hogy a megfigyelt sokaság tulajdonsága mennyire jellemzi az alapsokaságot.

- c) Új módszerek kidolgozása: Az új módszer kidolgozása során egy európai uniós tagállam – Ausztria – egyik tartományának agrárkamarájánál tekintettem át a mezőgazdaságban alkalmazott tervezési módszert. Az ott alkalmazott tervezési módszereket mintaként használva elkészítettem egy egyszerűsített üzleti terv sémát és annak kitöltési útmutatóját. Ezt bocsátottam a kérdezőbiztosok rendelkezésére. Az új módszer kidolgozása során törekedtem az egyszerűsésre, közérthetőségre és a világos, áttekinthető logikai összefüggések fenntartására.

A szakirodalomra alapozva összeállítottam egy egyszerűsített számítási módot a vállalkozások hitelfelvételi korlátjának meghatározására.

Az üzleti tervet, annak összeállítási tematikáját és a hitelezéssel kapcsolatos számítási módozatot terjedelmi korlát miatt a tézisekben nem ismertetem, azok az értekezésben részletesen megtalálhatóak.

- d) Új módszerek véleményezése és tesztelése: Az általam összeállított tervezési módszert kérdőíves felmérés segítségével véleményeztettem, a megkérdezettek mezőgazdasági termelők voltak. Az új módszer tesztelését egy mezőgazdasági szakközépiskolában végeztem el. A szakközépiskola 11. évfolyam közgazdasági képzettséggel nem rendelkező hallgatóinak kétszer 45 perces tanítási órában oktattam az üzleti tervet, és egy hét felkészülési időt hagytam a tananyag elsajátítására. Ezek után a hallgatókkal dolgozatot íratam, melynek keretében egy komplett üzleti tervet kellett elkészíteniük egy képzeletbeli családi gazdaság esetében.

Az új módszerek tesztelésénél interjút készítettem a Földművelésügyi Hivatal munkatársaival, mezőgazdasági kistermelőkkel és pénzügyi szakemberekkel.

A kutatás adatbázisai és forrásai

A kutatás adatbázisául a következőket használtam:

- Központi Statisztikai Hivatal kiadványai
- Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet belső kutatási anyagai és publikációi
- A témával kapcsolatosan megjelent szakcikkek, szakkönyvek adatai
- Egy magyar bank által a családi gazdaságok hitelkérelméhez használt üzleti terv nyomtatvány és kitöltési útmutató
- A Burgenlandi Agrárkamara által használt üzleti terv sémája
- A kutatási munka során elkészített és kitöltött kérdőívek adatai
- Interjúk során elhangzott vélemények, megfigyelések

A kutatás hipotézisei

A munka kezdetén a következő feltételezésekből indultam ki és igyekeztem azt bizonyítani, vagy elvetni:

- Az általam összeállított –hitelfelvételi korlát meghatározását szolgáló számítási eljárás mezőgazdasági szakemberek által könnyen kezelhető.
- A mezőgazdasági kisvállalkozások vezetésének szakmai színvonala alacsony, a vezetők jelentős hányada szakképzettség nélküli, vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezik és nagyon kicsi a felsőfokú végzettségűek aránya.
- A családi gazdaságok üzemeltetői számára a pénzügyi- gazdasági döntések előkészítése nehézséget okoz.
- A kistermelők bonyolultnak érzik a jelenlegi tervezési módszereket, ezért nem szívesen alkalmazzák azokat.
- A vállalkozások vezetői szükségességét érzik a tervezési munkának.
- Az általam kidolgozott és megismertetett tervezési rendszert a vállalkozások, a falugazdász hálózatban dolgozó tanácsadók és pénzügyi szakemberek egyszerűnek és közérthetőnek tartják.
- A megismert tervezési rendszert a vállalkozások szívesen alkalmazzák.
- A kidolgozott egyszerűbb tervezési módszert egy mezőgazdasági szakiskola 11. évfolyamos csoportja rövid idő alatt képes megtanulni, és megfelelő szinten alkalmazni.

A kutatási munka célja, várható eredményei

A munka végén képet kaphattam az alábbiakról:

- A hitel igénybevételenek költségkorlátaira vonatkozó számítások alkalmazhatóságáról és az azzal kapcsolatos igényről.
- A mezőgazdasági kisvállalkozások vezetőinek szakmai összetételéről.
- A jelenleg Magyarországon alkalmazott üzleti tervezési sémák bonyolultságáról és tartalmáról kialakult véleményekről.
- Van-e igény egy egyszerűbb, könnyen kezelhető módszertan kidolgozására és alkalmazására?
- A kidolgozott tervezési- elemzési módszer gyakorlati alkalmazhatóságára, bonyolultságára és tartalmára vonatkozó véleményekről.
- A módszer gyakorlati alkalmazásának lehetőségéről.

Az adatok gyűjtésének módszerei a kérdőíves feldolgozás során

A megfigyelt sokaságra vonatkozó fontosabb adatok:

Alapsokaság: A mezőgazdaság területén tevékenykedő, tíz főnél kevesebb személyt foglalkoztató és alkalmazottak nélkül gazdálkodó termelők.

Mintanagyság: 300 gazdálkodó

Minta kiválasztása: egyszerű véletlenszerű mintavétel

A megkérdezés körülményei:

A mezőgazdasági kisvállalkozásokra vonatkozó adatok gyűjtése kérdőíves megkérdezés útján történt. A vizsgálatba bevont terület:

- Jász-Nagykun-Szolnok megye
- Bács-Kiskun megye
- Csongrád megye
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

A megkérdezést főiskolai hallgatók végezték. A diákok kiválasztása jelentkezés alapján történt, irányítás nélkül.

A felmérést végzők a megkérdezettekkel kapcsolatban pusztán annyi eligazítást kaptak, hogy a 0 és 9 fő közötti létszámot foglalkoztató vállalkozásokat kell megkérdezni. Fontos szempont volt, hogy egy körzeten belül – településen, utcában, stb. – minden termelőt meg kellett kérdezni. Így biztosítani tudtuk, hogy a kérdezőbiztosok a saját lakóköznyezetükben találha-

tó valamennyi vállalkozóhoz eljussanak. A válaszadás önkéntes volt, tehát ha valaki megtagadta azt, akkor a mintába nem került bele.

A munkát végzők által átvett kérdőívek száma 300 darab, amelyből 277 volt értékelhető. A feladatok ellátóit arra kértem, hogy a kérdőíven kérdésenként haladjanak sorban, és a már rögzített válaszokat utólag ne módosítsák. A két üzleti terv összehasonlításánál fontosnak tartottam, hogy a megkérdezett addig ne lássa a második üzleti tervet, amíg nem mondott véleményt a magyar bank formanyomtatványáról, és amíg nem nyilatkozott arra vonatkozóan, hogy üzleti tervet szeretne-e készíteni, illetve a banki anyagnál egyszerűbb üzleti tervre van-e igénye? Abban az esetben, ha a magyar bank igényeinek megfelelő üzleti tervet egyszerűnek és kezelhetőnek találta, és a kérdőíven ez rögzítésre került, akkor utólagosan az ausztriai gyakorlatra alapozott nyomtatványok ismeretében ezt a véleményét már nem korrigálhatta.

A kérdezőbiztosok nyilatkoztak arra vonatkozóan, hogy a megkérdezetteket munkájuk során semmilyen módon nem befolyásolták.

A kérdőív adatainak csoportosítása

Csoportképző ismérvek:

a) A vállalkozás vezetőjének szakképzettsége

- Szakképzettség nélküli
- Szakmunkás végzettségű
- Középfokú végzettségű
- Felsőfokú végzettségű

b) A vállalkozás típusa

- Egyéni: Östermelő, mezőgazdasági kistermelő, egyéni vállalkozó, családi gazdálkodó.
- Társas vállalkozások: Ide tartoznak a gazdasági társaságokról szóló törvény és a szövetkezeti törvény hatálya alá tartozó vállalkozások.

c) A vállalkozás tőkéjének nagysága

- 0 – 5.000.000 Ft
- 5.000.000 Ft – 10.000.000 Ft
- 10.000.000 Ft fölött

d) Vállalkozás árbevételének nagysága

- 0-3.000.000 Ft
- 3.000.000 Ft – 10.000.000 Ft
- 10.000.000 Ft fölött

Hipotézisek vizsgálata**Alkalmazott statisztikai módszerek:**

- Viszonyszámok
- Átlagok
- Szóródás mutatószámai
- Minta megbízhatóságának próbája

Számításaim során a tényleges adatokra támaszkodtam, és a szakirodalomban ismert számításokat végeztem el.

Összefoglalva: a gyűjtött adatok vizsgálata során azokat először csoportosítottam a vállalkozás vezetőjének szakképzettsége, a vállalkozás típusa, a vállalkozás tőkéjének nagysága és a vállalkozó árbevételének nagysága szerint. A gyűjtött adatokat táblázatba foglaltam és a statisztikai számításokat ennek alapján elvégeztem. A fő statisztikai számítások viszonzyszámokra, átlagokra és a szóródás mutatószámaira alapultak. Munkám során elvégeztem a minta megbízhatóságának próbáját és megállapítottam, hogy a hipotézisek elfogadhatóak vagy sem. A számítások során megvizsgáltam, hogy a minta alapján az alapsokaságot jellemezhetjük-e?

3. A kutatás eredményei**A kutatás eredménye a vállalkozásvezetők szakképzettségére vonatkozóan**

A feldolgozás eredményei alapján a következő fontosabb megállapításokat lehet tenni:

a) Az egyéni vállalkozások helyzete

Az egyéni vállalkozások esetében megfigyelhető, hogy a szakképzettség nélküli vezetők aránya a 0-3.000 eFt árbevétel közötti csoportban a legnagyobb, 32,6 %. Az is megállapítható, hogy a 0-3.000 eFt árbevétellel rendelkező vállalkozások vezetői közül legnagyobb arányt 36,4 %-ot a szakmunkás végzettségűek képviselnek, míg a

felsőfokú végzettségű vezetők létszáma mindössze 18 fő, ami 13,6 %-os részesedést jelent. Ezzel ellentétes tendenciát figyelhetünk meg a 3.000 - 10000 eFt közötti, valamint a 10.000 eFt fölötti árbevétellel rendelkező vállalkozások esetében. Minkét kategóriában magasabb a felsőfokú végzettségű vállalkozásvezetők aránya, 47,8 % illetve 66,7 %. Az összesített adatok azonban a 0-3.000 eFt közötti árbevétellel bíró vállalkozások nagy száma miatt a megfigyelt tendenciáktól eltérnek. A szakképzettség nélküli vállalkozásvezetők száma az összes vállalkozás vezetőin belül 27,3 %-ot tesz ki, a szakmunkás végzettségűeké 33,4 %, a középfokú végzettségűeké 18,2 %, míg a felsőfokú végzettségűeké harmadik a rangsorban 21,2 %-os aránnyal.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a legkisebb vállalkozások esetében a közép- és felsőfokú végzettségű vezetők aránya alacsony, ugyanez a mutató a magasabb árbevételű vállalkozások esetében ettől eltérő, magasabb a felsőfokú végzettségűek hányada.

b) A társas vállalkozások helyzete

A társas vállalkozások árbevétel szerinti megoszlása jelentősen eltér az egyéni vállalkozókéétól. Míg egyéni vállalkozásoknál, a 3.000 eFt alatti árbevétellel rendelkező vállalkozások a teljes minta 80 %-át tették ki, a társas vállalkozások esetében ez csak 27,7 %. Az egész sokaságra számított megoszlás a 10.000 eFt fölötti árbevétellel rendelkező társas vállalkozások dominanciáját mutatja. A 0-3.000 eFt közötti árbevétellel bíró vállalkozások esetében jellemző a középfokú végzettségű vezetők magas aránya. A 3.000-10.000 eFt közötti árbevétellel rendelkező társaságoknál megfigyelhető a szakmunkás végzettségűek viszonylag magas 27,3 % -os részesedése, és jellemző a felsőfokú végzettségű vállalkozás vezetők nagy arányú megjelenése. A 10.000 eFt fölötti árbevételt realizáló vállalkozások esetében még nagyobb mértékben jelennek meg a magasán képzett vezetők.

Összefoglalva az összes vállalkozásra vonatkozóan az egyéni vállalkozók és kistermelők viszonylag nagy súlya miatt a szakképzettség nélküli vezetők aránya – megítélésem szerint – magas 17,7 %. A szakmunkás végzettségűeké valamivel több, mint a teljes minta egy-negyede. A középfokú végzettségűek 23,5 %-ot képviselnek, és a tel-

jes mintára vetítve a legmagasabb arányt 33,2 %-ot a felsőfokú végzettségűek teszik ki.

A szakképzettség szerinti megoszlás igazolja, hogy a vizsgált körben - különösen az egyéni vállalkozások esetében - jelentős részarányt képviselnek a szakképzettség nélküli, a szakmunkás és a középfokú végzettségű vezetők. Feltételezhető, hogy a kisméretű gazdaságok vezetőinek szakmai felkészültsége nem elegendő a bonyolult, számviteli eljárásokon alapuló tervnyomtatványok tartalmilag is megbízható kitöltéséhez. Célszerűnek látszik egy egyszerűsített eljárás megismertetése.

A kutatás eredménye a vállalkozások tervezési gyakorlatára vonatkozóan

Megvizsgáltam, hogy a megkérdezett gazdálkodók milyen tartalmú terveket készítenek. A válaszadók termelési terv, jövedelmezőségi terv és pénzügyi - pénzforgalmi- terv elkészítésével kapcsolatosan nyilatkozhattak. A felmérés adatait a 3. számú táblázat mutatja be.

A fogalmak pontosítása érdekében rögzíttem, hogy a kérdezőbiztosok termelési terv alatt természetes adatokat tartalmazó táblázatok kitöltésére kérdeztek rá, amelyekben vetésterületek, állatállomány, mennyiségben mért hozamok, felhasznált anyagok stb. szerepelnek. Az eredményterv a képződő árbevételre, költségekre, a keletkező nyereségre vonatkozó adatokat tartalmazza. A pénzügyi tervet gyakorlatilag pénzforgalmi tervként kezelték, vagyis a pénzügyi folyamatok prognosztizálására koncentrálnak a nyomtatványok kitöltéseként értelmezték.

A feldolgozás eredményei alapján a következő tendenciák figyelhetőek meg:

A tervezési gyakorlat meglepő képet mutatott. Az egyéni gazdálkodók részletes termelési tervet rendkívül alacsony arányban készítenek. Eredménytervet is csak 15,6 %-uk állít össze, pénzügyi (pénzforgalmi) tervet viszont a legmagasabb- de így is mindössze 40 %-os - arányban alkalmaznak. Feltételezhetőleg a likviditás biztosítása kényszeríti a vállalkozásokat ezen a területen az előrelátásra.

A szakmunkás végzettségű vezetőknél nagyobb igény mutatkozik a tervező munkára, de itt is megfigyelhető, hogy legkevésbé a termelési tervre és leginkább a pénzügyi tervre koncentrálnak.

Középfokú végzettség esetén már fontosabbnak tartották az előirányzatok meghatározását és írásba foglalását. A tervtípusok elkészítésénél azonban a preferencia sorrend hasonló, mint az előző kategóriákban.

A felsőfokú végzettségű vezetőkre vonatkozó eredmények is igazolják a tendenciát, amely szerint a szakmai képzettség növekedésével a tervszerű gazdálkodás igénye is növekszik, így nagyobb gondot fordítanak erre a munkára, de a tervtípusok összeállításában a fontosság sorrendje változatlan marad.

Az összes megkérdezett vállalkozásra vonatkozó adatok alapján a következtetés változatlan. Egyéni gazdálkodókat és kistermelőket vizsgálva az összes megkérdezettek 58,2 %-a készít pénzügyi tervet, 35,8 %-a eredménytervet és 31,5 %-a termelési tervet. Társas vállalkozások esetében a tervezéssel kapcsolatos igény magasabb, de itt is a pénzügyi terv a legfontosabb. A megkérdezettek 84,8 %-a állít össze pénzügyi tervet, 74,1 %-a eredménytervet és 73,2 %-a termelési tervet.

Összefoglalva megállapítható, hogy a vállalkozások fontosnak tartják és gyakorolják ezt a tevékenységet. A tervkészítési igény a szakképzettség emelkedésével növekszik. A legnagyobb arányban pénzügyi tervet készítenek, amely valószínűleg a rendkívül szoros pénzügyi likviditási helyzetnek köszönhető. A vállalkozások kisebb hányada készít eredmény- és részletes termelési tervet is. Nagyon fontos megfigyelés, hogy a tervezéssel kapcsolatos igény alacsonyabb szintű az egyéni vállalkozások esetében. Ez nagy valószínűséggel annak tudható be, hogy a vezetőik szakmai felkészültsége, szakképzettsége alacsonyabb, mint a társas vállalkozások esetében és kisebb a vállalkozások mérete.

A tíz főnél kevesebb személyt foglalkoztató és alkalmazott nélkül gazdálkodó termelők tervezési szokásai

Megnevezés	Termelési tervet készítők		Eredménytervet készítők		Pénzügyi tervet készítők	
	Száma db	aránya %	Száma db	aránya %	Száma db	aránya %
I. Szakképzettség nélküli vezetők						
Egyéni vállalkozás	4	8,89	7	15,56	18	40,00
Társas vállalkozás	-	-	-	-	-	-
II. Szakmunkás végzettségű vezetők esetében						
Egyéni vállalkozás	11	19,64	14	25,00	28	50,00
Társas vállalkozás	12	80,00	11	73,33	11	73,33
III. Középfokú végzettségű vezetők esetében						
Egyéni vállalkozás	16	53,33	18	60,00	25	83,33
Társas vállalkozás	20	30,77	21	32,31	27	41,54
IV. Felsőfokú végzettségű vezetők esetében						
Egyéni vállalkozás	21	61,76	20	58,82	25	73,53
Társas vállalkozás	50	86,21	51	87,93	57	98,28
V. Összes megkérdezett esetében						
Egyéni vállalkozás	52	31,52	59	35,76	96	58,18
Társas vállalkozás	82	73,21	83	74,11	95	84,82

Forrás: A kérdőívek alapján elkészített saját számítás

A vizsgálat eredménye egy magyar bank és az általam készített egyszerűsített üzleti terv minősítéséről

Az elmúlt évben tanulmányúton jártam Ausztriában, ahol vizsgálni tudtam az ottani gazdák tervezési gyakorlatát. Úgy tapasztaltam, hogy ott a munka sokkal tervszerűbb és gazdaságilag megalapozottabb. A támogatások és hitelek igénybevétele során az agrárkamara szakembereinek segítségével a gazdák tervnyomtatványokat

töltenek ki. Munkájuk során felméri kapacitásaikat, hozamaikat, költségeiket és kalkulálják a várható eredményt. A magyar gyakorlattal szemben eltérő elem, hogy a gazdálkodó a saját és családtagjainak munkaidő kihasználtságát is vizsgálja. Ezek segítségével reális képet kap arról, hogy gazdasága mennyire képes eltartani az abban foglalkoztatott személyeket.

A tapasztalatok alapján összeállítottam egy tervsémát, amelyről feltételezem, hogy kitöltése egyszerű, ugyanakkor a gazdasági döntésekhez szükséges információkat biztosítja.

A tervséma összeállítása során a következő szempontokat igyekeztem érvényesíteni:

- legyen egyszerű, a kistermelő saját tapasztalatai alapján össze tudja állítani és ne igényelje külső szakember bevonását.
- célja, hogy elkészítőjét elgondolkodásra készítse, számszerű adatok alapján dönthesse el, hogy kihasználja-e termelő kapacitásait, saját és a többi résztvevő munkaidejét.
- reális és érthető legyen, a gazdálkodó önmaga számára is könnyen értelmezhető, kezelhető adatokhoz jusson, amelyből eldöntheti, hogy képes-e fennmaradni és fejlődni vagy sem.

Az egyszerűsített üzleti terv négy részre tagozódik. A növénytermesztés és állattenyésztés természetes adatait, hozamait, költségeit, árbevételét és fedezeti összegét határozza meg az első szakasz. (Fedezeti összeg = árbevétel - változó költség)

Ennek keretében számba veszi a kapacitásokat, a munkaerőigényt, meghatározza az egy órára eső fedezeti összeget is. A második rész a kiegészítő tevékenység hasonló szempontok szerinti vizsgálata. Miután minden munkaerőigényt számításba vett a terv készítője, a harmadik részben elkészíti a munkaerő mérleget. Ennek alapján az esetleges munkaerőhiányt vagy a nem hasznosított munkaidőt tudja meghatározni. Ha a család munkaereje nincs lekötve, szembesülhet azzal, hogy kiegészítő foglalkozás után kell néznie. A negyedik részben összesítésre kerül a jövedelem, a fedezeti összegből kiszámítható az eredmény. (Eredmény = fedezeti összeg - állandó költség) Az egy órára eső adózott eredmény jelzi, hogy a piac a munkavégzést mennyiben ismeri el. A gazdálkodó az így szerzett jövedelmét összehasonlítja feláldozott hasznával, amely a máshol megszerezhető munkabérből és a befektetett tőke kamataiból tevődik össze.

A kérdőívek feldolgozását az ismert statisztikai módszerekkel végeztem el. Ennek során először a négy szakképzettségi szinthez tartozóan összesítettem a gazdálkodók válaszait és meghatároztam az egyes - egytől tízig terjedő - minősítésekhez tartozó gyakoriságokat. Ezt követően megállapítottam a minta átlagát és a mintában szereplő válaszok szórását. Végezetül kiszámítottam a próbafüggvény aktuális értékét és azt hasonlítottam a statisztikai gyakorlatban általánosan elfogadott 5 %-os szignifikancia szint kritikus értékéhez. Amennyiben a próbafüggvény aktuális értéke az elfogadási tartományban volt, a nullhipotézist elfogadtam, mivel az eltérés nem szignifikáns.

A vizsgálat során négy feltételezéssel éltem, ezek a következők:

a) Bonyolultsági fok meghatározása esetében:

o A terv elkészítése egyszerű /1-es minősítés/

Erre az általam ajánlott üzleti tervre vonatkozó kérdések esetében számítottam.

o A terv elkészítése bonyolult /10-es minősítés/

Erre a magyar bank által használt üzleti terv esetében számítottam.

b) Az üzleti tervek tartalmi vonatkozásában:

o A terv tartalmas, jól tükrözi a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét /1-es minősítés/

Erre az általam ajánlott üzleti terv esetében számítottam.

o A terv nem tükrözi a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét /10-es minősítés/

Erre a magyar bank üzleti tervére irányuló kérdések esetében számítottam.

Az ismertetett üzleti tervekkel kapcsolatos feltételezésekre vonatkozó megállapításokat a 4. sz. táblázat tartalmazza.

Az egyéni és társas vállalkozásokra vonatkozóan összesített adatokból az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

- A magyar bank által alkalmazott üzleti tervet a felsőfokú végzettségűeken kívül mindenki bonyolultnak találta.

- A magyar bank üzleti tervének tartalmi vonatkozásában a felsőfokú végzettségűek kivételével mindenki elégedetlenséget mutatott, tehát azt állította, hogy az üzleti terv nem tükrözi hűen a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét.
- Az általam javasolt üzleti terv elkészítését minden megkérdezett egyszerűnek találta.
- Az általam összeállított üzleti terv tartalmát a felsőfokú végzettségűek kivételével mindenki nagyon jónak ítélte, a felsőfokú végzettségűek esetében tartalmi kérdésekben kifogások merültek fel.

4. sz. táblázat

A feltételezések elfogadása illetve elutasítása különböző képzettségű vállalkozásvezetők esetében

Feltételezés	Vezetők képzettsége			
	Szakképzettség nélküli	Szakmunkás végzettségű	Középfokú végzettségű	Felsőfokú végzettségű
Magyar bank üzleti tervére vonatkozóan				
- a terv bonyolult	+	+	+	-
- a terv nem tartalmaz	+	+	+	-
Egyszerűsített üzleti tervre vonatkozóan				
- a terv egyszerű	+	+	+	+
- a terv tartalmaz	+	+	+	-

+ A feltételezést elfogadja

- A feltételezést elutasítja

Összefoglalva megállapítást nyert, hogy a magyar mezőgazdaság termelő szervezeteinek túlnyomó részét kitevő 0-9 főt foglalkoztató gazdaságok esetében a vezetők jelentős része nem rendelkezik megfelelő szintű szakmai végzettséggel. Tervezési munkájuk lényegében csak a likviditás biztosítására irányul. Komoly gondot okoz, hogy a számviteli ismereteken alapuló, a magyar banki gyakorlatban alkalmazott üzleti tervet túlságosan bonyolultnak tartják, és az számukra kevés használható információt biztosít. Kedvező a fogadtatása egy leegyszerűsített üzleti terv sémának, amely könnyen kezelhető és egyszerűsége miatt közérthetőbb, mint a pénzügyi séma. A megkérdezett 277 vállalkozásból 225-en (81,3 %) nyilatkoztak úgy, hogy az

egyszerűbb üzleti tervet szívesen elkészítik, tehát arra jelentős igény mutatkozik.

Az üzleti tervnek és a hitelezési korlát számítási módszerének használhatósági vizsgálata

A munkát többféle módszerrel végeztem el:

a) A megkérdezettek véleményalkotása:

Az ismertetett vizsgálati eredmény alapján igazoltnak vélem, hogy kérdőíves megkérdezés során a válaszadók túlnyomó többsége az üzleti tervet könnyen elkészíthetőnek, és tartalmasnak találta. Fontos megemlítenem, hogy a kérdezőbiztosok a megkérdezés során nem készítették el a megkérdezettekkel a tervet, pusztán átbeszélték vele annak elkészítési munkafolyamatait. A vélemények alapján nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy a válaszadók a formanyomtatványokat önállóan és egyedül hibátlanul képesek volnának kitölteni. A tervezési készséget a gazdálkodókkal történő konzultáció során vizsgáltam.

Az üzleti terv mezőgazdasági szakközépiskolában történő oktatása:

Az üzleti terv összeállítását a törökszentmiklósi Székács Elemér Mezőgazdasági Szakközépiskola tizenegyedik évfolyamos diákjainak egyik osztályában oktatam, és abból a hallgatókat vizsgáztattam. A tervezési folyamat ismertetésére 90 percet szántunk. Ennek keretében beszéltem meg a diákokkal a tervezés menetét, a számításokat és az általuk még nem ismert közgazdasági kalkulációs fogalmakat. Ezt követően a diákok egy hét felkészülési időt kaptak. A tanuláshoz üres nyomtatványokat vihettek el, és saját környezetükben annak összeállításával kapcsolatosan tapasztalatokat szerezhettek. A következő alkalommal a terv elkészítésére került sor. A munkához időkorlátot nem adtam. Az üzleti terv kidolgozása maximum 90 percet vett igénybe. A vizsgázók teljesítményét osztályoztam és átlagosan 82 %-os szintet értek el. Hangsúlyoznom kell, hogy ezen diákok ezt megelőzően közgazdaságtani képzésben nagyon kis részben vettek részt, szakképzettséggel nem rendelkeztek. Úgy ítélem meg – ezek alapján –, hogy az üzleti terv ebben a körben oktatható, és elsajátítható.

b) Falugazdászokkal folytatott konzultáció tapasztalatai:

Az üzleti tervet, és a hitelezési korlát megállapítását célzó számítást több gyakorló falugazdásszal ismerttettem. Az interjúk során tett nyilatkozataik alapján megállapítható, hogy a tervet könnyen kezelhetőnek, elkészíthetőnek tartják.

Tapasztalataik szerint csak a mellékfoglalkozású, kis területen, egy-két hektáron gazdálkodó, néhány jószágot tartó termelők esetében nincs szükség tervezésre. A vállalkozások a környezeti hatásokra, valamint a tervszerűség hiányára visszavezethetően nagy arányban mennek tönkre, és megfigyelhető azok vagyonfelélése. Ennek kiküszöbölése érdekében célszerű volna ilyen – vagy ehhez hasonló – üzleti tervnek széles körben történő ismertetése, és használata.

c) Mezőgazdasági termelőket nagy arányban hitelező pénzintézetek vezetőivel folytatott beszélgetés tapasztalatai:

Az üzleti tervet és a hozzá kapcsolódó pénzügyi tervet, valamint a hitelezéssel kapcsolatos számítási módszert bemutattam két takarékszövetkezetnek. A vezetőikkel készített interjúk során elmondták véleményüket, amely szerint a kis- és közép kategóriába tartozó gazdálkodók többnyire nem ismerik a számviteli szabályokat és kifejezéseket. Az erre a logikára épülő tervnyomtatványokat szakemberekkel töltetik ki. A személyes beszélgetés kapcsán gyakran nyilvánvalóvá válik, hogy nem értik azt. Az általam bemutatott módszert pozitívan fogadják, és úgy gondolják, hogy ennek segítségével a termelők átlátható tervet készíthetnek. A továbbiakban ajánlani fogják, hogy az előírt (jelenleg használt) nyomtatvány-csomag mellett ezt is töltsék ki.

d) Mezőgazdasági kistermelőkkel folytatott konzultáció tapasztalatai:

Az általam elkészített tervezési nyomtatványokat 21 mezőgazdasági termelőnek adtam át. Kértem őket, hogy azt saját gazdaságukra vetítve próbálják meg kitölteni, és egy későbbi személyes beszélgetés kapcsán a tapasztalataikat összegezzék. A nyomtatványok átadásakor a felmerülő kérdésekre válaszoltam. A csoportos beszélgetésen 18-an jelentek meg. A konzultáció egyértelműen igazolta, hogy a tervet el tudják készíteni, de a bizonytalansági tényezők az alapadatok vonatkozásában továbbra is fennállnak. Ezek a terméseredményekre, és a beszerzési illetve eladási árakra vonatkoznak. Meglepetést jelentett számukra a munkaidőmérleg elkészítése. Többen kifogásolták, hogy a szezonális jelleg miatt nem tudják a saját és családi munkaerőt teljes egészében hasznosítani, kiegészítő tevékenységre pedig nincs lehetőség. Tanulságként megfogalmazható volt, hogy a jelenlegi gazdaságban meg kell keresni a foglalkoztatás lehetőségét. Tudomásul kell venni, hogy töredék munkaidővel nem tudja a gazdálkodó azt a jövővelmet megszerezni, amelyet a többi nemzetgazdasági ágban teljes munkaidőben érnek el a vállalkozók illetve alkalmazottak. Lényeges eredménynek tartom,

hogy a termelők konkrét számadatok ismeretében szembesültek ezzel a problémával.

A hitelezéssel kapcsolatos számítási módszert érthetőnek tartották, de úgy nyilatkoztak, hogy annak önálló alkalmazására nem mernének vállalkozni. Amennyiben ezt kezdetben szakmai segítséggel elkészítenék a későbbiekben önállóan is elvégeznék a számításokat.

4. **Javaslat az eredmények felhasználására**

A kutatási munka során elkészült egy egyszerűsített üzleti tervezési eljárás és egy számítási modell a vállalkozások hitelfelvételi korlátjának megállapítására vonatkozóan. A tervezési eljárás és a számítási mód fogadtatása pozitív volt, melyet egy kérdőíves felmérés és több interjú igazolt. Az eljárások használhatóságát a felmérésen túl kistermelőkkel, falugazdászokkal és pénzügyi szakemberekkel folytatott konzultációk bizonyították. Célszerűnek tartom az általam javasolt módszerek széleskörű szakmai vitára bocsátását, és a konzultáció eredményeként véglegesített anyagok gyakorlatban történő kipróbálását. Javaslok egy tervezési munkát és pénzügyi kalkulációt támogató szoftver kidolgozását.

5. **A szerző szakterülethez kapcsolódó publikációi**

Tanulmányok:

- 1) Túróczi I.(2003): A tervezés helyzete és fejlesztésének lehetőségei a mezőgazdasági vállalatokban; 2003.
Megjelenés alatt a Gazdálkodás című szaklapban.
- 2) Túróczi I.(2003): A simple calculation method for defining credit limits of enterprises.
Megjelenés alatt a Journal of Central European Agriculture című szaklap 2003. évi 3.4. számában

Tudományos konferenciák:

- 1) Túróczi I.(1998): Egy induló vállalkozás tőkeszükségletének meghatározása a gyakorlatban.
IV. Ifjúsági Tudományos Fórum kiadványa; 262-266.o.
Pannon Agrártudományi egyetem Georgikon Mezőgazdasági Kar Keszthely; 1998.
- 2) Túróczi I. (1999): Jász-Nagykun-Szolnok megye gazdasági átalakulása a nemzetgazdasági változások tükrében.
Economica I; 153-157 o.
Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola Szolnok; 1999.
- 3) Túróczi I. (2000): A jövedelmezőség és eladósodottság összefüggései.
Economica II; 129-132 o.
Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola Szolnok; 2000.
- 4) Túróczi I.(2000): A magyar mezőgazdaság átalakulási folyamata a számok tükrében.
VII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok kiadványa; 232-236. o.
Szent István Egyetem Gazdálkodási és Mezőgazdasági Főiskolai Kar Gyöngyös; 2000.
- 5) Túróczi I.(2002): Tervezési elemzési módszerek a mezőgazdasági kisvállalkozásokban.
XLIV. Georgikon Napok Kiadványa
Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar Keszthely; 2002.
- 6) Túróczi I.(1999): The market does not protect the weak,financing andmanagement problems of environment.
2nd International Conference of Ph.D. Students, 183-186. o.
University of Miskolc, Hungary; 1999.

- 7) Túróczi I.(2001): Ways of predicting Bankruptcy in agriculture,. A methosological approach.
3rd International Conference of Ph.D. Students; 427-429. o.
University of Miskolc Hungary; 2001.

Főiskolai jegyzetek:

1. Túróczi I.(1995): Vállalati pénzügyek példatár
Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola Szolnok; 1995.
2. Túróczi I.(2001): Vállalati pénzügyek példatár
Szolnoki Főiskola, Szolnok; 2001.
3. Túróczi I. (2001): Vállalkozások finanszírozása útmutató
Szolnoki Főiskola, Szolnok; 2001.
4. Túróczi I.(2001): Vállalkozások elemzése példatár
Szolnoki Főiskola, Szolnok; 2001.
5. Túróczi I. (1997): Corporate finance calculation exercises
College of Commerce and Economics, Szolnok; 1997.

Egyéb:

1. Túróczi I.(1993): Amit a társadalombiztosításnál és államháztartásnál jó tudni.
Új Néplap 4. évf. 114. sz.
2. Túróczi I.(1993): Hány tallér az egy tallér?
Új Néplap 4. évf. 132. sz.
3. Túróczi I.(1993): A pénz bajjal jár.
Új Néplap 4. évf. 75. sz.
4. Túróczi I.(1993): Egy értékpapír bevezetésének gyakorlati végrehajtása.
Új Néplap 4 évf. 138. sz.
5. Túróczi I.(1993): Mindennapi pénzügyeink.
Új Néplap 4. évf. 27. sz.
6. Túróczi I.(1993): Napjaink egyik legnépszerűbb fogalma a lízing.
Új Néplap 4. évf. 174. sz.

7. Túróczi I.(1993): Vállalkozó vigyázz!
Évkönyv
Korszerű kereskedelemért Alapítvány Szolnok; 1993.
8. Túróczi I.(1993): Nem akarok mindenáron csődbe menni.
Új Néplap 4. évf. 144. sz.
9. Túróczi I.(1993): Befejeződött az első magyarországi PHARE-program.
Új Néplap 4. évf. 144. sz.
10. Túróczi I.(1993): Van-e megállás az agrárlejtőn?
Cikksorozat 1-2-3-4 rész
Új Néplap 4. évf. 144, 150, 156, 162. sz.
11. Túróczi I.(2002): Beschränkungen der Möglichkeit der Kreditaufnahme
für Unternehmen.
Burgenländische Landwirtschaftskammer Eisenstadt;
2002.
12. Túróczi I.(2002): Aufnahme der Planungspraxis der Österreichischen
Agrarkammer im Bereich der ungarischen Bauern.
Burgenländische Landwirtschaftskammer Eisenstadt;
2002.